

Т.І. Чернявська,
кандидат юридичних наук,
А.Л. Калінок

МЕХАНІЗМ ЗАХИСТУ СУБ'ЄКТИВНИХ АВТОРСЬКИХ ПРАВ НА ДРАМАТИЧНІ ТВОРИ ТА НАСЛІДКИ ЙОГО ПОРУШЕННЯ

Аналізуються особливості механізму захисту суб'єктивних авторських прав на драматичні твори та наслідки його порушення. Обґрунтовується потреба значного розвитку та вдосконалення нормативної бази правового регулювання у сфері захисту прав інтелектуальної власності.

Ключові слова: право інтелектуальної власності, авторське право, механізм захисту, способи захисту, автор, драматичний твір.

Анализируются особенности механизма защиты субъективных авторских прав на драматические произведения и следствия его нарушения. Обосновывается необходимость существенного развития и усовершенствования нормативной базы правового регулирования в сфере защиты прав интеллектуальной собственности.

Ключевые слова: право интеллектуальной собственности, авторское право, механизм защиты, способы защиты, автор, драматическое произведение.

The features of the mechanism of subjective copyrights of dramatic works protection and the consequences of its violation are analyzed. The need for significant development and improvement of the normative base of the legal regulation in the sphere of intellectual property rights protection is grounded.

Keywords: intellectual property right, copyright, mechanism of protection, methods of protection, author, dramatic work.

Проголошення Україною курсу на входження до міжнародної спільноти, зокрема до ЄС, вимагає докорінного реформування всіх сфер суспільного життя. З огляду на це, захист права інтелектуальної власності, зокрема авторських прав на драматичні твори, є одним із основних напрямів державної політики з питань національної безпеки України, що визначається в Законі України "Про основи національної безпеки".

У рамках реформування законодавства про інтелектуальну власність особливої актуальності в Україні набувають проблеми вдосконалення правового регулювання питань, пов'язаних з механізмом захисту авторського права як найбільш прибуткового напрямку комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності. Крім того, проблема механізму захисту права інтелектуальної власності, зокрема суб'єктивних авторських прав на драматичні твори, пов'язана і з появою програмних засобів забезпечення прав, технічних засобів захисту, нових об'єктів інтелектуальної власності та їх розміщення в Інтернеті.

Крім того, особливо гостро стоїть проблема ефективності захисту об'єктів інтелектуальної власності, зокрема авторського права. Вдосконалення правового регулювання охорони авторського права визначене також необхідністю уніфікації національного законодавства з положеннями законодавства Європейського Союзу.

Необхідність вироблення ефективних засобів правової охорони суспільних відносин у сфері створення, використання результатів інтелектуальної діяльності зумовлена часом. Особливе місце в цій сфері належить вивченню та аналізу авторських прав як складової частини в системі цивільно-правового регулювання інтелектуальної власності в Україні.

У зв'язку з цим виникає потреба в розробленні теоретично обґрунтованої та адаптованої відповідно до практичних потреб конструкції правового регулювання відносин, що виникають з приводу драматичного твору як об'єкта права інтелектуальної власності.

Питання механізмів захисту інтелектуальної власності досліджувалися в працях таких вчених, як: Ч.Н. Азімова, ПО. Андрощука, С.С. Алексєєва, О.В. Дзери, В.С. Дроб'язка, Р.В. Дроб'язка, Л.О. Глухівського, Е.П. Гаврилова, М.М. Богуславського, О.П. Сергєєва, О.А. Підпригори, О.О. Підпригори, О.М. Пастухові. Проте фрагментарність результатів вже наявних наукових досліджень для заявленої теми, наявність багатьох випадків констатації теоретично-правових проблем та недосконалості законодавства за відсутності системних пропозицій їх вирішення, застарілість деяких наукових досліджень свідчить про потребу в докорінній зміні підходів до розуміння правової охорони авторських прав, що і зумовили необхідність подальших досліджень у зазначеній сфері.

Механізм правового захисту включається в галузь правового регулювання тоді, коли необхідно усунути перешкоди, що виникають на шляху здійснення прав і законних інтересів, і проявляється в системі заходів, спрямованих на зупинення правопорушення й усунення його наслідків, хоча дія правової охорони при цьому не припиняється. На відміну від охорони, захист не здійснює попередження правопорушення – кожен захід захисту спрямований проти правопорушника [1].

Відповідно до ст. 50 ЗУ “Про авторське право і суміжні права” [2] порушенням авторського права є :

- вчинення будь-яких дій, які порушують особисті немайнові права та майнові авторські права;
- піратство у сфері авторського права, тобто опублікування, відтворення, ввезення на митну територію України, вивезення з митної території України і розповсюдження контрафактних примірників творів (у тому числі комп'ютерних програм і баз даних);
- плагіат – оприлюднення (опублікування) повністю або частково чужого твору під іменем особи, яка не є автором цього твору;
- ввезення на митну територію України без дозволу осіб, які мають авторське право, примірників творів (у тому числі комп'ютерних програм і баз даних);
- вчинення дій, що створюють загрозу порушення авторського права;
- будь-які дії для свідомого обходу технічних засобів захисту авторського права, зокрема виготовлення, розповсюдження, ввезення з метою розповсюдження і застосування засобів для такого обходу;
- підроблення, зміна чи вилучення інформації, зокрема в електронній формі, про управління правами;
- розповсюдження, ввезення на митну територію України з метою розповсюдження, публічне сповіщення об'єктів авторського права, з яких без дозволу суб'єктів авторського права вилучена чи змінена інформація про управління правами, зокрема в електронній формі.

Однак при класифікації порушень авторського права і суміжних прав слід враховувати:

- по-перше, відомі та нові способи використання об'єктів авторського права і суміжних прав;
- по-друге, нові, раніше не відомі та технічно складні способи порушення авторського права і суміжних прав;
- по-третє, відповідні та адекватні порушенням способи цивільно-правового захисту.

Виходячи з викладених міркувань та беручи до уваги різний ступінь причетності особи до вчинення правопорушення, останні можна класифікувати за двома видами.

До першого відносяться правопорушення, суб'єкти яких безпосередньо своїми діями порушують авторське право і суміжні права. До таких порушень відносяться, зокрема порушення особистих немайнових прав суб'єктів авторського права і суміжних прав шляхом: порушення цілісності твору та порушення права на ім'я автора; незаконного використання, в тому числі й розповсюдження, об'єктів авторського права і суміжних прав; вчинення дій, які одночасно порушують особисті і майнові права суб'єктів авторського права і суміжних прав.

До другої групи порушень авторського права та суміжних прав належать ті, які вчинені суб'єктами, дії яких безпосередньо не порушують права творців, але створюють відповідні умови для такого порушення шляхом розробки відповідних технологій, використання яких застосовує правопорушник, дії якого безпосередньо спрямовані на порушення авторського права і суміжних прав [3, с. 3–14].

Право на захист авторського права і суміжних прав реалізується шляхом застосування конкретних способів захисту. Стаття 16 ЦК України встановлює загальні способи захисту будь-якого суб'єктивного цивільного права. Спеціальні способи захисту, що можуть бути застосовані щодо захисту суб'єктивних прав та інтересів суб'єктів авторського права і суміжних прав, закріплені в ст. 432 ЦК України та ст. 52 ЗУ “Про авторське право і суміжні права” [3, с. 3–14].

Згідно зі сталою правовою доктриною виділяють дві основні форми захисту авторських прав: юрисдикційну (тобто забезпечену за допомогою державних органів, у тому числі судів) та неюрисдикційну (що охоплює собою дії громадян і організацій із захисту авторських і суміжних прав, здійснювані ними самостійно, без звернення до державних або інших компетентних органів).

Звичайно, буде доцільним розглянути механізм захисту авторських прав на драматичні твори саме через призму юрисдикційної форми¹.

По-перше, механізм захисту авторських прав становить систему заходів правового характеру, спрямованих на відновлення або визнання суб'єктивних прав при їх порушенні або запереченні будь-якою особою.

По-друге, згідно зі ст. 432 Цивільного кодексу України, кожна особа має право звернутися до суду за захистом свого права інтелектуальної власності.

По-третє, згідно зі ст. 15 Цивільного процесуального кодексу України, справи, пов'язані із захистом прав інтелектуальної власності, розглядаються судами в порядку цивільного судочинства.

Забезпечуючи право особи на судовий захист згідно з ч. 2 ст. 432 Цивільного кодексу України, суд може постановити рішення, зокрема про: застосування

¹ Коли мова йде про захист авторського права та суміжних прав у судовому порядку, характерним для такого захисту буде поєднання матеріально-правового та процесуального аспектів. Матеріально-правова сторона захисту авторського права і суміжних прав відноситься до сфери матеріального права та реалізується за наявності підстав та за допомогою заходів, визначених у нормах статей 15, 16, 22, 23, 275, 423, 424, 432, 452, 1166, 1167 ЦК України та статей 50-53 ЗУ “Про авторське право і суміжні права” [4; 2].

негайних заходів щодо запобігання порушення права інтелектуальної власності та збереження відповідних доказів; застосування разового грошового стягнення замість відшкодування збитків за неправомірне використання об'єкта права інтелектуальної власності. При цьому розмір стягнення визначається відповідно до закону, з урахування вини особи та інших обставин, що мають істотне значення.

З настанням відповідальності за порушення прав інтелектуальної власності ключовим моментом є виникнення деліктного зобов'язання, коли потерпіла особа має право вимоги (морального чи матеріального відшкодування) від особи, відповідальної за завдану шкоду.

З огляду на це, ми можемо говорити, що найпоширенішою формою цивільної відповідальності є відшкодування завданих збитків (наприклад, вимога автора про виплату йому грошової компенсації). Це пояснюється тим, що потерпіла особа в цьому разі не повинна обґрунтовувати заявлений нею розмір компенсації, достатньо тільки довести факт порушення майнових або особистих немайнових прав. Автор також може вимагати компенсації моральної шкоди, якщо внаслідок порушення його прав він зазнав моральних страждань.

У чинному законодавстві України у сфері інтелектуальної власності наводиться чимало способів цивільно-правового захисту авторського права. До таких способів, зокрема, можна віднести: вимогу визнання та поновлення своїх прав, у тому числі заборону дії, що порушує авторське право чи створює загрозу його порушення; звернення до суду з позовом про поновлення порушених прав та (або) припинення дій, що порушують авторське право чи створюють загрозу його порушення; подання позову про відшкодування моральної (немайнової) шкоди; подання позову про відшкодування збитків (матеріальної шкоди), включаючи упущену вигоду або стягнення доходу, отриманого порушником внаслідок порушення ним авторського права, або виплату компенсацій [5, с. 248–251].

При визначенні розміру компенсації, яка має бути виплачена замість відшкодування збитків чи стягнення доходу, суд враховує обсяг порушення та умисел відповідача. Зокрема, ст. 52 ЗУ "Про авторське право і суміжні права" передбачено, що суд має право постановити рішення чи ухвалу про стягнення із порушника авторського права доходу, отриманого внаслідок порушення.

Якщо застосування цивільно-правових способів захисту не дає результатів, можна притягти порушників до кримінальної відповідальності. У сфері авторського права цю можливість тривалий час вважали крайнім заходом і майже не застосовували. Так, статтями 176 та 177 КК України за незаконне відтворення, розповсюдження творів науки, літератури, мистецтва, а також інше використання чужих творів передбачений штраф, виправні роботи й навіть позбавлення волі [6, с. 50].

Ефективність кримінально-правової охорони авторського права на драматичні твори має сьогодні особливо важливе значення. По-перше, у зв'язку з тим, що ринкова економіка дає широкі можливості для розвитку правовідносин у сфері творчої діяльності, що і спостерігається сьогодні. По-друге, можна одночасно констатувати широкий розмах посягань на авторське право і суміжні права, в тому числі, злочинного характеру. Останнє обумовлюється відсутністю в правоохоронних органів достатнього досвіду боротьби з цим явищем, недостатністю необхідних сил і засобів держави для цієї боротьби, а також значною недосконалістю кримінального законодавства в зазначеній сфері [7].

Щодо адміністративного способу захисту авторських прав на драматичні твори, то він полягає в розгляді та вирішенні суперечки органом державного управління. Процедура розгляду набагато простіша ніж у цивільному та

кримінальному судочинстві. Правовою основою є Кодекс України про адміністративні правопорушення, а також ЗУ “Про авторське право і суміжні права” [2].

У галузі авторського права і суміжних прав адміністративний спосіб захисту прав передбачено тільки за публічний показ, порушення умов публічного демонстрування і тиражування кіно- і відеофільмів без прокатного посвідчення. Засобом захисту в цьому випадку є скарга, яку у встановленому адміністративним законодавством порядку подають у відповідний орган державного управління. Типовими видами адміністративних стягнень можуть бути: попередження, штраф, виправні роботи, адміністративний арешт тощо.

Незважаючи на прописані в національному законодавстві способи захисту авторського права, зокрема на драматичний твір, на законодавчому рівні й досі залишається чимало неврегульованих питань, зокрема:

- поширення негативних тенденцій, спрямованих на порушення авторського права, тобто й досі залишається достатньо високий рівень піратства в Україні;
- правова невизначеність багатьох ключових понять (наприклад, відсутні законодавчі визначення понять, що стосуються глобальної мережі Інтернет);
- відсутність контролю за збором, розподілом та виплатою авторської винагороди з боку державних органів, своєчасних змін до законодавства призвели до негативних наслідків стосовно збору, розподілу та виплати авторської винагороди; крім того, ЗУ “Про авторське право і суміжні права” не передбачає здійснення контролю за діяльністю організацій колективного управління, порядком їх створення та ліквідації; відсутні критерії постановки організацій на облік;
- відсутність дієвих механізмів захисту авторського права, зокрема належного рівня відповідальності;
- суперечливість законодавчих актів у сфері авторського права та ін. [8].

Це призводить до суттєвого зростання рівня правопорушень: плагіату та піратства – і вимагає пошуку засобів ефективного захисту авторського права, втілення в національне законодавство міжнародних стандартів у сфері права інтелектуальної власності.

Для вирішення зазначених питань, на думку авторів, необхідно.

По-перше, посилити режим правової охорони об’єктів інтелектуальної власності, у тому числі посилити відповідальність за порушення виключних прав на об’єкти авторського права. Проте вирішувати цю проблему необхідно в комплексі, оскільки потрібно не лише посилити відповідальність, але й розробити ефективний механізм притягнення до неї, зокрема, спростити процедури, які дають змогу довести порушення в цій сфері [5, с. 248–251].

По-друге, стимулювати активізацію будь-яких напрямів творчості шляхом взаємодії між органами державної виконавчої влади, Державної служби інтелектуальної власності України, Міністерством освіти і науки України, Міністерством внутрішніх справ України, Службою безпеки України, Міністерством доходів і зборів України, Прокуратурою України та судами тощо з метою правової охорони інтелектуальної власності.

Отже, виходячи з наведеного вище, можна зробити висновок.

У разі порушення авторських прав автор може і повинен їх захищати. Такі можливості захисту авторських прав у суді дає цивільно-правове, адміністративне та кримінальне законодавство.

Виділяють дві основні форми захисту авторських прав:

а) юрисдикційну, тобто забезпечену за допомогою державних органів, у тому числі судів;

б) неюрисдикційну, що охоплює собою дії громадян і організацій із захисту авторських і суміжних прав, здійснювані ними самостійно, без звернення до державних або інших компетентних органів.

До цивільно-правової відповідальності порушник авторських прав може бути притягнутий незалежно від форми вини (умислу або необережності), а також наявності або відсутності матеріального або морального збитку. У судовому порядку автор або особа, яка має авторські права, може вимагати визнання за собою авторських прав, відновлення положення, яке існувало до порушення авторських прав, компенсації морального збитку, а також стягнення з порушника матеріального збитку. До цивільно-правової відповідальності порушник авторських прав може бути притягнутий незалежно від притягнення його до адміністративної або кримінальної відповідальності. Необхідно зазначити, що відповідно до Закону України “Про авторське право і суміжні права” порушенням авторського права, що є підставою для судового захисту, вважається також вчинення дій, які створюють загрозу порушення авторського права, наприклад, підготовка до вчинення порушення авторських прав.

Ефективність захисту авторського права залежить від наявності відповідного державного механізму попередження й припинення правопорушень, а також спрощення процедури доведення порушення у сфері авторського права, притягнення порушника до відповідальності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Захист прав інтелектуальної власності в Україні : Проблеми законодавчого забезпечення та правозастосування [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://intellect21.cdu.edu.ua/wp-content/uploads/2011/12/Захист прав інтелектуальної власності в Україні.pdf](http://intellect21.cdu.edu.ua/wp-content/uploads/2011/12/Захист_прав_інтелектуальної_власності_в_Україні.pdf).
2. Про авторське право та суміжні права : Закон України від 23 грудня 1993 року № 3792-ХІІ (із змін. та доп.) // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1994. – № 13. – Ст. 64.
3. Штефан О. Дещо до питання про порушення у сфері авторського права / О. Штефан // Теорія і практика інтелектуальної власності : зб. наук. пр. – 2009. – Вип. 6. – С. 3–14.
4. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 423-IV (із змін. та доп.) // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2003. – № 40–44. – Ст. 356.
5. Рудник Т.В. Відповідальність за порушення авторського права / Т.В. Рудник // Часопис Київського університету права. – 2012. – № 2. – С. 248–251.
6. Авторське право : конспект лекцій / Укладач Шинкаренко І.В. – Красноармійськ : Красноармійський індустріальний інститут державного вищого навчального закладу “Донецький національний технічний університет”, 2010 – 68 с.
7. Охорона авторського права в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://gu.osvita.ua/vnz/reports/culture/11257/>.
8. Романюк О.І. Розвиток авторського права в Україні / О.І. Романюк, Т.С. Земелева [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=45331>.
9. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III (із змін. та доп.) // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2001. – № 25–26. – Ст. 131.
10. Про культуру : Закон України від 14.12.2010 № 2778-VI (із змін. та доп.) // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2011. – № 24. – Ст. 168.

Отримано 14.05.2014